

Ur *Fjärde internationalen* nr 4/89

Ernest Mandel

Andra världskriget 1939–1945 – orsaker och följder

Ett barbariets utbrott

Andra världskriget ledde kapitalismens (under dess imperialistiska stadium) inneboende tendens att låta dess destruktiva, barbariska sidor utvecklas längre än produktivkrafterna till ett historiskt utbrott. Människoliv och materiella värden förstördes i en omfattning som vida överträffar något vi sett sedan 1400- och 1500-talet.

Historikerna uppskattar antalet dödade människor till 50 miljoner. Men i detta tal ingår inte de ”indirekta” krigsoffren, t ex de bengaler som dog av svält under den stora svältkatastrofen 1942, civilbefolkningen som dog av svält i Kina från 1937 o s v. I själva verket uppskattar jag snarare det totala antalet offer under andra världskriget till närmare 80 miljoner än till 50 miljoner. Denna siffra måste jämföras med de 10-12 miljoner som dog under första världskriget. Detta illustrerar trenden mot ökande barbari. Ett barbari som släppts loss under kapitalismens fortsatta förfall.

Holocaust (förintelsen) – nazisternas överlagda, byråkratiskt förberedda, industriellt organiserade, kallblodiga mord på sex miljoner judiska män, kvinnor och barn över hela Europa – utgör otvivelaktigt det kapitalistiska barbariets klimax till dags dato. Men många av de brott som begicks mot mänskligheten under andra världskriget ligger inte så långt ifrån denna höjdpunkt.

Nazisterna mördade också miljontals icke-judiska polacker, ryssar och ukrainska civila. De dödade miljoner och åter miljoner sovjetiska krigsfångar. Brittiska imperialister lät förhärdat många miljoner bengaler dö av svält. Brittiska och amerikanska imperialister dödade hundratusentals tyska civila genom att ”ytbomba” tyska städer, ett brott som Dresden fått stå symbol för. Nedbränningen av Tokyo genom ”konventionell” bombning, följdes av de atombomber som fälldes över Hiroshima och Nagasaki, då det redan stod klart att Japan beslutat sig för att kapitulera. Dessa imperialister begick barbariska brott mot det kinesiska folket – typexemplen är ”våldtäkten” mot Nanking och användandet av kinesiska fångar som försökskaniner i medicinsk ”forskning”. Denna sorgliga uppräkningslista är långt ifrån avslutad.

De barbariska handlingarna gick hand i hand med ett barbariskt tänkande. Under andra världskriget växte en vildvuxen rad omänskliga ideologier fram i en omfattning som historien aldrig tidigare skådat. De två barbariska inriktningarna är intimt förenade med varandra. Alla människor har ett medvetande. Som materialister vet vi att medvetandet inte är fäst vid någon ”odödlig själ” av gudomligt ursprung, utan i mäns, kvinnors och djurs sociala natur, i deras beroende av det samhällsliga arbetet. Detta medvetande innebär att man inte kan begå fruktansvärda brott om man inte försöker rationalisera och rättfärdiga dem. Annars skulle man inte kunna leva med skuldbördan.

Rasismen var den främsta ideologiska rationaliseringen av de brott som begicks mot mänskligheten under andra världskriget. Den hade med en liknande funktion frodats under tidigare århundraden, i kolonierna och i Amerika, som ett rättfärdigande av slaveriet. Nu bredde rasismen mycket snabbt ut sig över hela världen.

Judar, zigenare och slaver betraktades som ”undermänniskor”. Herrefolket hade därmed rätt att ”utrensa” dem från jordens yta. Generallöjtnant Harris rättfärdigade den fullständiga utplåningen av de tyska städerna med påståendet att hela den tyska civilbefolkningen inte var värd benknotorna hos en enda brittisk grenadjär. Den amerikanske amiralen Halsey för-

beredde de amerikanska trupperna och befolkningen på atombomben genom att skrika att ”vi” var tvingade att döda japanerna på grund av att ”vi” älskar att döda dessa ”apor”. Japanska militärer uttryckte samma rasistiska, överlägsna tänkande i förhållande till kineserna, indonesierna och andra folk i de territorier de ockuperade, trots allt tal om ”det asiatiska samägandets sfär”. De brittiska imperialisterna höll fast vid sina rasistiska myter om sin överlägsenhet gentemot det indiska folket, även då de japanska militärerna redan stod på den indiska subkontinentens tröskel.

Den materiella förstörelse som kriget ledde till var inte mindre fruktansvärd. 1945 låg ett stort antal europeiska, sovjetiska, japanska och kinesiska städer i ruiner. Jordbruksproduktionen hade över allt minskat dramatiskt. Hungersnöden bredde ut sig. Hundratals miljoner människor var undernärda. Endast på den amerikanska kontinenten – främst i USA, Argentina och Kanada – fanns stora reservlager förnödenheter tillgängliga.

Alltsedan detta århundrades början hade marxisterna förutspått att kapitalismen ställde mänskligheten inför ett dilemma: socialism eller barbari. 1938 skrev Leo Trotskij att om ett nytt världskrig bröt ut skulle den europeiska judenheten hotas av total fysisk utplåning. Händelseförloppet mellan 1939 och 1945 visade på ett tragiskt sätt hur riktiga dessa marxistiska förutsägelser var. Alla de som då anklagade marxisterna – på samma sätt som de anklagar dem i dag – för ”överdriven katastrofism”, avslöjades som dåraktiga illusionsmakare. Farorna måste, i går som i dag, till fullo förstås om man framgångsrikt skall kunna bekämpa dem.

Ett krig för att behärska världen

På samma sätt som det första världskriget, var det andra i första hand ett inomimperialistiskt krig i kampen om världsherraväldet. Det växte fram ur rivaliteten mellan de imperialistiska makterna. Ur kampen om investeringsmarknader för kapitalet, marknader, råvaror, över tillgängligheten (ännu främst sjövägen) till marknader och råvaror, över en enorm potential av ny arbetskraft och kontrollen över denna.

Rivaliteten stärktes av den långvariga ekonomiska depression som föregick andra världskriget. Det faktum att produktivkrafterna utvecklats så att de hade vuxit ur nationalstatens gränser, gav denna rivalitet en verklig världsomfattande karaktär. Det som verkligen stod på spel var kontrollen över världsmarknaden, det vill säga vem som skulle behärska världen.

Tre imperialistiska makter – den amerikanska, tyska och japanska imperialismen – strävade medvetet efter att behärska världen. En fjärde makt, den brittiska imperialismen, försökte försvara sin ställning som världens viktigaste kolonialmakt, men hade också målsättningen att ytterligare ”stärka” sin ställning i Afrika, Mellanöstern och Fjärran östern. Detta skulle ske på den italienska, franska och de mindre imperialistiska makternas bekostnad. Men den brittiska imperialismen var, liksom den franska och italienska, alltför svag för att sträva efter världsherravälde. De nöjde sig med mer blygsamma planer på att utvidga sina respektive imperier eller inflytelsesfärer på Balkanhalvön och i Afrika.

Man kan skönja själva rötterna till andra världskriget i de inneboende motsättningarna som finns i sättet på vilket det första världskriget slutade. Frankrike växte fram som den dominerande militära och diplomatiska makten i Europa. Men Frankrike hade varken den industriella eller militära styrka som krävdes för att upprätthålla denna ställning mer än ett drygt årtionde. Tyskland var militärt besekrat. Men Tyskland var fortfarande industriellt överlägset Frankrike och kunde mycket snabbt överföra detta till det militära området. Storbritannien stärkte sin ställning som den viktigaste kolonialmakten i världen. Men den ekonomiska och industriella underbyggnaden för denna dominans var obotligt underminerad

Den amerikanska imperialismen hade efter 1919 tillfälligt dragit sig tillbaka till sin inhemska marknad ("isolationism"). Men den amerikanska industrins och jordbrukets produktionspotential, för att inte tala om finanskapitalets profitbehov, sträckte sig långt utanför den inhemska marknaden. Motsättningen exploderade i den allvarliga ekonomiska krisen 1929. Till sist var USA-imperialismen tvungen att åter gå ut på världsmarknaden. Roosevelt förberedde systematiskt den amerikanska interventionen i det annalkande världskriget för just detta syfte: att behärska världen, det Amerikanska århundradet.

På samma sätt hade den japanska imperialismen efter första världskriget haft en växande industri och ett ökat behov av expansion utomlands – först och främst genom erövringen av Kina. Orsaken ligger i Japans arkaiska struktur och massfattigdom. Men Japan var avskuret från tillgång till viktiga råvaror – framför allt olja, gummi och järnmalm. Därför måste man söka sig längre bort. Denna framgångsrika verksamhet avspeglades i det berömda Tanaka Memorial, en plattform för världsherravälde.

Första världskrigets omedelbara orsaker är fortfarande ämne för kontroverser. Så är inte fallet med andra världskrigets. Trots de halvhjärtade försöken från den så kallade "revisionistiska" historieskolan, är bevisföringen glasklar. Den japanska imperialismen satte helt medvetet igång kriget mot Kina. Först i Manchuriet (1931), och sedan i stor skala 1937. Hitler inledde uppsåtligt kriget mot Polen den 1 september 1939. På samma sätt började han med berätt mod kriget mot Sovjetunionen den 22 juni 1941. Besluten var kallblodiga och inte resultat av några yttre påtryckningar eller "okontrollerbara" mekanismer. De hade noga förberetts och planerats såväl militärt som ekonomiskt genom en systematisk upprustning och uppbygget av en stark krigsekonomi.

Givetvis hade Hitler föredragit om Storbritannien, Frankrike och Förenta staterna utan att ingripa låtit honom erövra först Östeuropa och sedan Sovjetunionen. I den bemärkelsen ville han inte ha krig mot Storbritannien och Frankrike 1939, eller med USA 1941. På samma sätt hade Japan föredragit om man fått "fria händer" av USA i erövringen av Kina, och möjligen erövringen av Indonesien och Malaysia. Men i båda fallen var detta bara konjunktorellt betingade överväganden.

En gangster föredrar uppenbart att råna en bank ifred, i stället för att tillsammans med rivaliserande gäng skjuta sig till pengarna. Men detta innebär ändå inte att han därför är "fredsälskande" eller villig att säga upp en gällande icke-angreppspakt med alla sina rivaler. Så snart han är tillräckligt stark, kommer han att ta itu med rivalerna (företrädesvis en och en, och inte alla samtidigt) för att försöka skaffa sig fullständig kontroll över läget. Ingen som känner till den organiserade brottslighetens historia kommer att ta seriöst på hans proklamationer om att han för evigt kommer att respektera sina rivalers territorier. Samma gäller imperialistiska gangsters.

Varje imperialistmakt "huvudstrategi" avspeglade dess specifika situation och behov, dess särskilda styrka och svaghet.

Tyskland och Japan hade vunnit några få års försprång i upprustningen. Den tyska armén var världens starkaste 1939-41. Den japanska flottan var ledande 1941. Båda var emellertid industriellt underlägsna USA, och än mer underlägsna om man lägger en rad länders industripotential till USAs. Det desperata behovet av ett Blitzkrieg (Blixtkrig) växte fram ur den grundläggande svagheten: att vinna avgörande segrar snabbt, innan den fulla styrkan i den amerikanska upprustningen kunde förskjuta det militära styrkeläget till sin fördel. Blixtkriget var inte bara ett rent militärt knep. Det var ett medel att lägga grunden till en industriell/råvaru/ makt för att framgångsrikt kunna stå emot det framtida våldsamma motangreppet från den amerikanska industrin och militären, eller att åtminstone under en längre tid vara dess jämlike.

Den brittiska imperialismen hade sin egen "huvudstrategi". Denna dikterades av prioriteringen att försvara sitt imperium. Man var självklart tvingad att tillämpa en förhållningstaktik på de brittiska öarna, eller till och med i Västeuropa, mot det oundvikliga tyska stormangreppet. Man tvingades påskynda uppbyggnaden av framför allt flygvapnet, för att över huvud taget ha en chans att lyckas med denna taktik. Men tonvikten låg i Medelhavet, Nord- och Östafrika, Mellanöstern och Indien. Det var inte Winston Churchills personliga hänsynslöshet, utan den brittiska imperialismens objektiva behov, som låg bakom beslutet att avdela militära styrkor (inklusive den första ombyggda pansardivisionen) till Egypten så tidigt som hösten 1940. Då var det ännu inte klart om Tyskland faktiskt skulle invadera Storbritannien eller inte.

På samma sätt var huvudproblemet för den amerikanska imperialismen att vinna tid för att i Förenta staterna kunna skapa de materiella och politiska förutsättningarna för en fullskalig mobilisering av landets resurser för krigföring. Diplomatiske manövrer, ideologiska påtryckningar, förändringar i de båda borgerliga partiernas ledningar, den egenmäktiga fackföreningsbyråkratin, gjorde det lättare att skapa full sysselsättning i USA som följd av krigsekonomi (The New Deal, president Roosevelts nya ekonomiska politik, var här ett misslyckande). Detta skapade de nödvändiga förutsättningarna för en förändrad inriktning av den amerikanska industrin mot omfattande krigsproduktion och skapandet av en amerikansk väpnad styrka som uppgick till många miljoner man.

På själva krigsskådeplatsen dikterade den amerikanska imperialismens grundläggande behov på samma sätt en förhållningstaktik 1941-42, innan tillräcklig styrka uppnåtts för en motoffensiv. Det gällde att förhindra Tyskland och Japan från att definitivt besegra sina motståndare i Västeuropa, Sovjetunionen, Kina och Sydasien. Förhållningstaktiken var framgångsrik.

Men man ska inte blunda inför det faktum att ett misslyckande var snubblande nära hösten 1942. USAs motståndare, i synnerhet Tyskland, var starkare och hade mer resurser än Roosevelt till en början trots. I slutänden visade sig USA vara starkare och ha mer resurser än Hitler, de tyska generalerna eller Stalin någonsin trots (amiral Yamamoto och Churchill hade inga sådana illusioner om den amerikanska industriella/militära styrkans slutgiltiga överlägsenhet).

Fem krig i ett

Trots att andra världskriget på samma sätt som det första inleddes som ett inom-imperialistiskt krig, var det aldrig och kunde aldrig vara enbart ett sådant krig.

Första världskrigets viktigaste följd var Oktoberrevolutionens seger och uppbygget av Sovjetryssland (senare Sovjetunionen) som en icke-kapitalistisk arbetarstat. Trots att ett allt starkare byråkratiskt skikt tog makten – en segerrik politisk kontrarevolution, ett sovjetiskt Thermidor – förblev Sovjetunionen icke-kapitalistisk. Behovet av att försvara dess överlevnad mot imperialismens försök att omvandla Sovjetunionen till en koloni, eller en rad kolonier, trädde redan på 1920- och 30-talet i förgrunden för varje föreställning om vad andra världskriget stod för. Det faktiska händelseförloppet efter den 1 september 1939 och i synnerhet efter den 22 juni 1941, bekräftade fullständigt det riktiga i detta synsätt.

Detta har inget att göra med känslor, ideologiska "illusioner" om stalinismen eller ens ett ursäktande av den. Det var och förblir en fråga om värdering av fakta och trender och att bedöma den sovjetiska och internationella arbetarklassens intressen i ljuset av dessa.

Kriget mellan den tyska imperialismen och Sovjetunionen var inte ett inom-imperialistiskt krig. Stalin tänkte aldrig "erövra" hela Europa eller Asien eller hela världen. Ockupationen av

territorierna runt Sovjetunionens gränser gjordes först och främst i försvarssyfte, trots den plundring som skedde. Inte vid något tillfälle hade Stalin för avsikt att mörda bokstavligen talat hela eller merparten av befolkningen i de baltiska republikerna eller Moldavien, för att inte tala om Polen eller Östeuropa. Det beror inte på att han var ”snällare” än Hitler. Det beror på att den sovjetiska byråkratins behov i grunden skiljde sig från den tyska imperialismens.

Den tyska imperialismen hade en ”generalplan” som Hitler tog i arv från de militära, industriella och ekonomiska expansionssträvandena före 1914: att i Östeuropa och framför allt i det europeiska Ryssland bygga upp en motsvarighet till Storbritanniens indiska Imperium. Detta innefattade inte bara att man lade beslag på Rysslands fabriker, gruvor och jord. Det innebar också att man mördade tiotals miljoner människor (den siffra som slutligen planerades låg i närheten av 100 miljoner) och att man förvandlade den kvarvarande befolkningen till obildade slavar.

Inom parentes bör nämnas att en av orsakerna till att Holocaust inte framstår som helt irrationell, var nazisternas bedömning att det – mot bakgrund av den östeuropeiska judiska befolkningens långa historia av bildning och överlevnad trots fruktansvärda odds – vore omöjligt att förvandla dem till passiva slavar, eller få dem att acceptera detta öde för många århundraden.

Så den fråga som den sovjetiska befolkningen ställdes inför var inte ett val mellan två lika onda ting. Det handlade om en ren fysisk överlevnad, ställd mot en i det närmaste helt säker död. Även om man godtar den överdrivna åsikten att det stalinistiska Ryssland bara var ett fångläger för de sovjetiska folken (90% av den sovjetiska befolkningen var aldrig fångar, ett faktum som inte går att förneka, men som heller aldrig får tas som ursäkt för Stalins fruktansvärda terror) måste man fortfarande dra följande makabra slutsats: hellre ett fångläger än en gaskammare. Alla som vistats i Auschwitz har dragit denna korrekta slutsats.

Därför var Sovjetunionens självförsvarskrig mot den tyska imperialismen och dess allierade ett rättfärdigt krig oavsett ur vilken synvinkel man ser på saken. Dessutom var inte Sovjetunionen inte bara det fångläger som vissa människor framställer det som. Oktoberrevolutionen hade möjliggjort imponerande ekonomiska, sociala och kulturella framsteg – trots Stalins blodiga tyranni. De sovjetiska massorna kunde uppamma stora materiella, mänskliga och moraliska resurser för att föra detta rättfärdiga krig. Resurser som tog fienden och de motsträviga allierade helt på sängen.

I själva verket kan man sammanfatta andra världskrigets förlopp genom att hävda att dess utgång avgjordes av USAs industriella överlägsenhet å ena sidan, och överlägsenheten hos Sovjetunionens planerade ekonomi och den oslagbara beslutsamheten hos befolkningen att inte förvandlas till lik eller ovärdiga slavar å den andra.

Det sovjetiska exemplet är inte isolerat. Det kinesiska folkets motståndskrig mot ett liknande försök till masslaveri från den japanska imperialismen kan knappast ses som ett imperialistiskt krig, eller en underordnad episod i ett allmänt imperialistiskt krig. Det hade en egen frigörande dimension, fristående från den kinesiska borgarklassens intriger under ledning av Chiang Kai-chek eller den amerikanska imperialismens ränksmiderier. När gangsters ”köper” en fackförening (som de ofta gör för sina egna syften), förlorar inte en strejk för högre löner eller kortare arbetstid bland denna fackförenings medlemmar sin klasskaraktär. Inte heller blir strejken mindre rättfärdig. Samma sak gäller det kinesiska folkets rättfärdiga krig mot den japanska imperialismens försök att omvandla landet till en slavkoloni.

På samma sätt måste man ur objektiv synvinkel fullständigt rättfärdiga de koloniala slavarnas motstånd, uppror, resningar och senare öppna revolutioner eller uppror mot sina kolonialherrar i Indokina, Indonesien, Filippinerna, delvis Indien och andra kolonier. Må

kolonialherrarna sedan vara franska, brittiska, holländska, japanska eller amerikanska. Det var en kamp för frigörelse och frihet, mot förtryck och överexploatering. Inga spetsfundigheter kan rättfärdiga en vägran att stödja dessa krig. Inte ens under förevändning att andra förtryckare blandade sig i dem.

Vid en första anblick verkar de massomfattande motståndsrörelserna i de europeiska länder som ockuperats av de tyska imperialisterna, deras allierade och springpojkar, mindre klara. Otvivelaktigt var många av allianserna, förgreningarna och motståndsledningarnas förbindelser till den västerländska imperialismen kvalitativt mer utvecklade, än ledarnas för det massomfattande motståndet i Kina, i kolonierna, för att inte tala om Sovjetunionen. De motståndsledare som var uppknutna till sovjetbyråkratin var i allmänhet lika beredvilliga som de tidigare att sälja ut massornas intressen till klassfienden, så snart kriget närmade sig slutet.

Ändå är dessa synpunkter otillräckliga för att avgöra det massomfattande motståndets historiska natur eller rättfärdigande. Oräkneliga strejker och revolutioner under 1900-talet har sålts ut av förrädiska, försonande, vacklande eller bara odugliga ledarskap. Men detta ofrånkomliga faktum gör det ändå inte rätt att identifiera dessa massaktioner med dessa ledarskap. Inte heller är det rätt att enbart utifrån ideologiska kriterier bedöma handlingarnas klasskaraktär, att i det här fallet fördöma dem som reaktionära, på grund av att den förhärskande ideologin var nationalistisk, socialpatriotisk, klassamarbetande etc (som den ofta, men inte alltid, faktiskt var.) Klasskaraktären avgörs av objektiva faktorer: rörelsens målsättning, dess sociala ursprung och sammansättning, de stridandes grundläggande motivation och den möjliga dynamik som resulterat därur.

Ur denna synvinkel är det svårt att förneka att drivkraften bakom det massiva motståndet i Jugoslavien, Grekland, Polen, Italien, Frankrike, Belgien, senare Danmark, och i mindre utsträckning andra ockuperade länder, var fenomenen ekonomisk överexploatering (ibland ren svält) och genuint nationellt förtryck och politiskt tyranni.

Den tyska imperialismen utvidgade delvis sina planer på att fullständigt förslava Polen. Den utvidgade emellertid inte dessa planer till de ockuperade territorierna i Västeuropa och Tjeckoslovakien, med Jugoslavien och Grekland som gränfall. Den tyska imperialismen nöjde sig här med att få kapitalismen att fungera ”normalt” till förmån för det tyska krigsmaskineriet. Den försökte få med sig de lokala kapitalisterna på sin sida för att få systemet att fungera. Men detta ledde i praktiken till en radikal ökning av mervärdet, det vill säga en radikal överexploatering av arbetskraften. På samma sätt medförde den ett radikalt undertryckande av varje form av legalt eller halvlegalt självförsvar från arbetarklassen. Strejker förbjöds inte bara – de bestraffades med den hårdaste repression. Arbetarledare förföljdes inte bara – deras öden blev att torteras och mördas i koncentrationslägren. Ytterligare faktorer i ett vittomfattande nationellt förtryck fulländade dessa ekonomiska och politiska skamliga gärningar.

Ett massomfattande motstånd mot de allt mer omänskliga villkoren rättfärdigades därför helt och hållet, oavsett vilken politisk eller till och med militär vinst den ena eller andra utomstående kraften försökte göra på det. Det massomfattande motståndet och upproren – även väpnade uppror – i de ockuperade territorierna i Europa, blev därför en rättfärdig kamp och rättfärdiga krig, liksom det sovjetiska folkets, det kinesiska folkets och de koloniala folkens i Asien (och senare i Afrika).

På så vis framstår det andra världskriget faktiskt som ”fem krig i ett”. Man måste utgå från denna förståelse för att utarbeta en korrekt inställning för de proletära revolutionärerna. Man kan inte förstå den slutliga upplösningen om man inte utgår ifrån dessa grundläggande distinktioner.

Mot klimax och fram till slutet: en kombinerad militär och social logik

Alla större krigs utgång sedan åtminstone slutet av 1700-talet, verkar styras av en växling mellan allmänt utbredda defensiva och offensiva strategier. Dessa beror i sin tur i hög grad på nya revolutionerande vapentechniker, vilka i sin tur hänger samman med revolutionära nydaningar i den industriella produktionen av mer allmän karaktär. Inflytelserika militära och politiska ledares insikter, deras styrka och svagheter, påverkar denna process. Men de bestämmer inte grunderna för den.

Under kriget mellan Frankrike och Preussen 1870-71 triumferade en rörlig offensiv krigföring och den preussiska generalstabens pedantiska professionella planering. Kriget 1914 förbereddes enligt samma förebild. Men den massproducerade kulsprutan Maxims mordiska natur – som de militära genierna Napoleon I eller Moltke inte fick tillgång till – förvandlade den offensiva strategin 1914-17 till en sanslös masslakt. Orörligt defensivt skyttegravskrig kännetecknade första världskriget. Den doktrin den franska generalstaben och dess avläggare i Tjeckoslovakien, Belgien och på andra håll följde, innebar att man i huvudsak höll fast vid denna defensiva modell och anda: Maginot-linjen, de bombsäkra valven i Sudet, befästningarna i Liège och Egen-Emael o s v.

Mot slutet av första världskriget hade som en direkt följd av bilindustrins uppsving ett nytt vapen kommit fram: pansarvagnen. Få strateger och politiker förstod tillfullo dess betydelse för den framtida krigföringen. Delar av den tyska generalstaben gjorde det, liksom Tuchatjevskijs grupp inom ledningen för den Röda Armén (men inte de inkompetenta Stalin-Vorosjilov-Budjennij), enstaka brittiska och amerikanska militära ledarna samt en ensam fransk militär- teoretiker, de Gaulle. Tillsammans med flygvapnets – liksom pansarvagnen en produkt av motoriseringen – framväxt som ett avgörande vapen i krigföringen kom detta redan från andra världskrigets inledning att omvandla krigföringen till en i grunden offensiv operation. En koncentration av tanks och flygplan mot en given punkt i fiendens defensiva försvarsmur, kunde bryta igenom varje defensiv uppbyggnad. Det rörliga offensiva kriget verkade vara framtidens modell.

Men så snart man lärt sig sin läxa – det gjorde till slut alla arméer – fann man på ett sätt att åtminstone delvis bemöta den till synes oövervinnerliga kombinationen tanks och bombplan: genom att bygga upp ett djupförsvar (där Röda Arméns uppställning i en utskjutande vinkel vid Kursk 1943 förblir den historiska föregångaren). Massivt luftvärn och jaktplan kapabla att skjuta ner bombplansarmador; lätta bärbara anti-tankvapen och rörlig krigföring för reträtter för att undgå omringning. Paradoxalt nog var det de tyska generalerna – den rörliga offensiva krigföringens apostlar 1939-1942 – som på ett radikalt sätt bytte till denna defensiva strategi. Därigenom förlängde de otvivelaktigt kriget med ett par år i Europa. De japanska militärerna försökte, om än mindre framgångsrikt, svänga om på ett liknande sätt 1943-45.

Uppenbart handlade det varken 1939 eller 1943 bara om att förstå det nödvändiga i att förändra den militära doktrinen. Det var framför allt en fråga om att ha medlen att göra det. Det var bara den amerikanska industrin som förmådde skapa förutsättningarna för en hundra-procentigt motoriserad krigföring. Den tyska armén marscherade in i Sovjetunionen med till övervägande delen hästdraget artilleri och ammunitionståg. Röda Armén marscherade in i de återerövrade Väst- territorierna och senare in i Östeuropa på samma sätt. En del av den japanska flottans och flygvapnets patetiska planer 1944-45 omöjliggjordes i grunden av det faktum att de inte hade tillräckligt med motorer, stål och nickel för att kunna framställa moderna flygplan och krigsfartyg, trots de avancerade japanska prototyperna.

Under andra världskriget bekräftades en annan allmän regel. Det räcker inte att ha de bästa vapnen och de bäst tränade soldaterna. Soldaterna måste hålla sina händer på vapnen. Båda

måste utnyttjas maximalt på de olika fronterna. Transporter och kommunikationer (också den snabba överföringen av order och samordnade förflyttningar) spelade därför en huvudroll i kriget.

Storbritannien var troligen närmare ett nederlag under tyskarnas inledande framgångsrika kombinerade ubåtsattacker under Dönitz ledning mot de allierades sjöfart i Atlanten, än i augusti-september 1940. Japan var definitivt besegrat när den amerikanska flottan med ökande framgång hindrade transporterna från Sydostasien och centrala Stilla havet till hemöarna. Tyskland drabbades hårdare av de allierades framgångsrika blockad sjövägen, som skar av den europeiska kontinenten från råvaror, än av ytbombningen. Neutrala länder som Sverige och Schweiz hjälpte framför allt den tyska imperialismen genom att tillåta fungerande kommunikationer, till och med mer än genom den direkta produktionen för den tyska krigsmaskinen.

I den rörliga offensiva krigsföringen får faktorerna ”överraskning” och ”hemlighet” stor betydelse (också systematiskt organiserad list och bedrägeri). Dessa utnyttjades av alla de större krigförande länderna, med som det verkar upprepade framgångar. I själva verket avgjordes utgången i nästan alla de viktigaste slagen under andra världskriget av dessa faktorer.

Den franska generalstaben trodde inte att de tyska stridsvagnarna skulle kunna samlas och bryta igenom Ardennerna vid Meuse. Göring trodde inte att det brittiska flygvapnet RAF frivilligt skulle låta London terrorbombas under Blitz och behålla jaktstyrkor på flygplatserna i södra England som en sorts sköld mot en invasion. Stalin trodde inte att Hitler faktiskt skulle inleda ett blixtkrig mot Sovjetunionen så tidigt som sommaren 1941, då han ansträngde sig att leverera de flesta av de råvaror Tyskland behövde. Hitler trodde inte att Röda Armén fortfarande kunde mönstra och lugnt samla ihop reserver för att gå över till motoffensiv runt Moskva i december 1941 och runt Stalingrad ett år senare. Den amerikanska flottan trodde inte att japanerna skulle lyckas genomföra ett blixtsnabbt flygangrepp mot Pearl Harbor. Japanerna trodde inte heller att den amerikanska flottan redan hade tillräckliga resurser för att gå till det avgörande motangreppet runt Midway-öarna.

Hitler trodde att den allierades flotta som seglade förbi Gibraltars sund var på väg till Sardinien eller Egypten, och inte till Marocko och Algeriet. Han trodde inte att de allierade kunde mönstra nästan 10 000 flottfartyg för att invadera en enda punkt på Atlantvallen. Montgomery trodde inte att tyskarna fortfarande hade tillräckliga beväpnade reserver runt Arnheim hösten 1944, för att kunna behålla den betydelsefulla bron.

Men ser man närmare på denna till synes mystiska rad överraskningar, ser man att det i varje fall fanns tillräcklig information tillgänglig för att göra det som faktiskt hände om än inte förutsägbart så åtminstone till en av två eller tre sannolikheter. Om de mest framstående militära och politiska ledarna inte försökte bemöta dessa faror, så beror det inte på att de var dåligt informerade. Det beror på att de inte ville tro på det som gick på tvärs mot den politiskt-militära lösning de trodde på. De var fångna i sina egna felaktiga bedömningar, i en otillräcklig och felaktig förståelse av verkligheten – som i sin tur ”överbestämde” av de förhärskande sociala intressena och möjligheterna. De var inte offer för otillräcklig information eller medvetna försök från fienden att leda in dem på fel vägar.

Två exempel kan illustrera denna min tes. Sommaren 1939 trodde Hitler, uppmanad av sin oduglige minister von Ribbentrop, otvivelaktigt att han skulle kunna genomföra våldtåkten på Polen – precis som i fallen med ockupationen av Rhenlandet, annekteringen av Österrike, annekteringen av först Sudetlandet och sedan resten av Böhmen och Mähren – utan att omedelbart ställas inför ett krig med Storbritannien och Frankrike (detta sparades till ett senare tillfälle i hans krigsplaner). Han blev genuint förvånad då Storbritannien och Frankrike för-

klarade krig mot Tyskland den 3 september 1939. Denna förvåning var minst sagt underlig, om man ser till de oräkneliga diplomatiska varningarna från inte bara de inblandade makterna, utan också från många neutrala källor.

Om man emellertid tränger djupare in i frågan, måste man dra slutsatsen att förvåningen bara var ett sorts skydd för att kunna få ett ytterligt oansvarigt beslut – att invadera Polen till varje pris – att framstå som mer tilltalande och mer godtagbart för Hitler själv, hans följeslagare, de militära ledarna och de ledande kapitalisterna, för att inte nämna den tyska befolkningen. Han kunde förmå dem att acceptera ytterligare en lättvunnen seger till mycket lågt pris. Men han kunde inte lika lätt få dem att godta ett långvarigt krig, vars utgång var svår att förutsäga, om än inte katastrofal. Och även om Hitler var en skrupelfri äventyrare, nihilist och en politiker som satsade allt på ett kort, var han på intet sätt en verklig dåre. Alltså kunde han leda in sig på denna förödande väg bara genom att få sig själv och andra att tro att den verkliga katastrofen – inte ett snabbt slut på kriget i Polen, utan ett långt utdraget krig – var omöjlig. Så frågan är inte varför han blev förvånad över Storbritanniens och Frankrikes krigsförklaring. Frågan är varför han inledde kriget mot Polen till vilket pris som helst. Och detta får oss att förstå den tyska imperialismens och militarismens vanvett mot slutet av 30-talet, en följd av dess inneboende styrka och svaghet militärt, ekonomiskt, finansiellt, socialt.

Stalin blev oräkneliga gånger varnad för det förestående nazistiska anfallet i juni 1941. Han trodde aldrig på varningarna. Han förberedde aldrig Röda Armén på att bemöta dem. Helt kriminellt behöll han stora militära förband nära gränsen och många flygplan på näraliggande flygfält. Båda blev lätta byten vid det våldsamma tyska anfallet under krigets första dagar. Varför handlade han på detta ytterst oansvariga sätt, om man ser till såväl hans egen trångsynta utgångspunkt, men även det sovjetiska folkets, den sovjetiska och den internationella arbetarklassens? Absolut inte på grund av att det – som vissa kommentatorer fortfarande urskuldande påstår i dag – fanns ”motstridig” information (det finns det alltid). Stalin förleddes inte av otillräcklig eller missvisande information. Han var fången i ett i grunden felaktigt beslut taget under våren och sommaren 1939.

Man kan diskutera om det under denna period fanns någon annan möjlighet för Sovjetunionen och Stalin än att försöka stå utanför kriget så länge som möjligt, också genom att försöka få till stånd en temporär icke-angreppspakt med Hitler. Vi får vänta på ytterligare diplomatiskt och militärt informationsmaterial för att få veta hurvida en alternativ inriktning verkligen var realistisk och möjlig.

Men också när det gäller den värsta av tänkbara möjligheter – att detta tillfälliga vapenstillestånd med Hitler var oundvikligt – måste det betraktas på samma sätt som Lenin såg den tillfälliga vapenvila han skrev under med den tyske kejsaren vid Brest-Litovsk under första världskriget: en tillfällig vapenvila för att vinna några månaders respit för att bättre kunna förbereda sig för den oundvikliga konfrontationen. De väpnade trupperna, det sovjetiska folket och den internationella arbetarklassen måste systematiskt förberedas för just detta, på just detta sätt.

Att tro att Hitler under dessa omständigheter skulle ha invaderat Sovjetunionen 1939 och alltså inte ha skrivit under icke-angreppspakten är rent nonsens. På samma sätt som var det nonsens att tro att Ludendorff inte skulle skrivit under Brest-Litovsk-fördraget på grund av att Lenin, Trotskij, Joffe och de tyska Spartakisterna inte för en dag upphörde med sin agitation och propaganda mot den tyska imperialismen. Varken Ludendorff eller Hitler ”lät sig påverkas” av ideologiska övervägningar. De handlade utifrån uppenbara strategiska nödvändigheter. Hitler hade inte råd att föra ett tvåfrontsrig i september 1939. Ett politiskt och ideologiskt fientligt Sovjetunionen hade inte gjort detta perspektiv mindre tilltalande än ett politiskt och ideologiskt underdåniskt Ryssland. Men utgången hade blivit helt annorlunda.

Stalin var till skillnad från Lenin och Trotskij en cynisk, skrupellös och principiös politiker, som satte sin tilltro till Realpolitik. Han tog inte hänsyn till folkliga stämningar och arbetarklassens intressen. Han trodde att han kunde utmanövrera alla människor. Av denna anledning hyste han en underlig hat-kärlek till Hitler, en hat-kärlek som händelsevis delades av denne "kamrat" slaktare som föraktade vanliga människor. Stalin trodde alltså att om bara han kunde "leverera varorna" så skulle Hitler låta honom vara under lång tid. Han underskattade i sanning den dödliga tyska krigsmaskinens styrka. Han trodde att det skulle bli en oviss och långvarig strid på Västfronten. Av alla dessa orsaker var den enda säkerheten han eftersträvade en territoriell säkerhet, med ett hjärtlöst förbigående av känslorna hos befolkningen i de ockuperade territorierna.

Konsekvenserna av dessa politiska val var fruktansvärda och avspeglade i sista hand den sovjetiska byråkratins sociala preferenser och intressen. Röda Armén var inte förberedd på ett blixtrangrepp från den tyska krigsmakten. Den var till och med instruerad att misstro denna möjlighet. Den gamla "Stalin-linjen" monterades delvis ner. Inga djupförsvarsbefästningar byggdes upp i de nyligen ockuperade territorierna. Inga förutsättningar skapades för att vinna befolkningens stöd och lojalitet i de ockuperade områdena. Den anti-ryska nationalismen i Polen var lika utbredd som den anti-tyska. Utplånandet av det Polska Kommunistpartiet fullföljdes. Stalin framstod som Hitlers medbrottsling i förtrycket av det oberoende Polen och i försöket att till varje pris förhindra återuppbyggnaden. Därmed förhindrades de polska kommunisterna från att leda eller vara med i ledningen för den polska massomfattande motståndsrörelsen. Stalins ideologiska och praktiska eftergifter för Hitler (Stalin framställde offentligt nazismen som en fråga om "ideologisk smak" och lämnade ut anti-fascistiska flyktingar i Sovjetunionen till Gestapo) skapade en enorm förvirring över hela Europa och delar av Sovjetunionen. Allt detta gjorde det sannerligen lättare för Hitler att förbereda stormangreppet på Sovjetunionen. Hitler kunde praktiskt taget ohindrad koncentrera alla Europas resurser på detta våldsamma angrepp, samtidigt som Stalin förde över stora kvantiteter värdefulla råvaror som ytterligare hjälp. Angreppet förde Sovjetunionen till randen av ett fall mot slutet av 1941 och återigen på hösten 1942.

Det som räddade Sovjetunionen var inte bara möjligheterna att genom planeekonomin snabbt återuppbygga en mäktig krigsindustri i Ural (en möjlighet som varken nazisterna eller de allierade i Väst räknat med) och det okuvliga motståndet hos befolkningen i städerna mot att förslavas av den tyska imperialismen. Men det berodde också på den tyska och japanska imperialismens oförmåga att samordna sin militära strategi.

Japans krigsherrar ställdes inför ett grundläggande dilemma under 1941, det är en seger för Axelmakterna avgjordes. De satt fast i den kinesiska sumpmarken och var på ena eller andra sättet tvungna att ta sig ur detta ändlösa krig som slök mer resurser än det hade gett dem i Manchuriet. Två vägar låg öppna för att uppnå detta mål: Antingen ett landkrig mot Sovjetunionen för att erövra delar av Sibirien och Mongoliet och därigenom skära av norra Kina (och Mao Zedongs viktigaste bas i Yennan) från viktigt understöd utifrån och möjligen falla det kinesiska motståndet i ryggen. Eller också ett krig till sjöss mot USA och de europeiska kolonierna i Sydasiens och därigenom på nytt erövra omfattande råvarubaser och kanske skära av södra Kina från allt stöd utifrån.

Efter mycken självrannsakan valde det japanska överkommandot (paradoxalt nog mot Flottans råd) slutligen det andra alternativet, det vill säga den förebyggande flyg- och flotträden mot Pearl Harbor. Den viktigaste orsaken var förmodligen det förkrossande nederlag den ryske marskalken Zjukov hade tillfogat den japanska armén vid den mongoliska gränsen 1939. Oavsett de underliggande motiven beslutade de japanska imperialisterna sig för att ingå en icke-angreppspakt med Sovjetunionen strax innan Hitler gick till anfall mot landet.

Hitler och Ribbentrop ansträngde sig verkligen för att få Tokyo att inleda krig mot Sovjetunionen i stället för USA. Det tjänade inget till.

På så vis slapp Sovjetunionen föra ett tvåfrontsrig. I stället kunde man dra tillbaka en stor del av de trupper som var förlagda i Fjärran Östern och i stället sätta in dem i slaget om Moskva och den efterföljande första sovjetiska motoffensiven. Tyskland och Japan nådde till skillnad från USA och Storbritannien aldrig fram till en gemensam strategi. Detta berodde just på att deras grundläggande målsättningar i ett krig som gällde världsherraväldet skiljde sig åt alltför mycket, samtidigt som viljan (hoppet) att uppnå det var alltför stort. Storbritannien var underlägset USA och det gjorde att dess strategi omöjligen kunde skilja sig från USAs.

Kriget fick en egen kombinerad militär och social logik, vilken i det långa loppet inte gick att kontrollera ens av dess viktigaste förgrundsgestalter, till exempel Roosevelt. Kriget utvecklades likt en grekisk tragedi; ”ödet” ersattes framför allt av förändrade styrkeförhållanden.

Tyskland och Japan vann till en början förkrossande segrar. Men ingen av dem var tillräcklig för att i grunden besegra fienden. Det som förhindrade en slutgiltig seger (eller ett ovisst dött lopp) var utmattning, det vill säga det faktum att båda makterna saknade resurser för att kunna fortsätta Blixtkrigen tusentals mil från deras hemmabaser. Vissa allvarliga felberäkningar och strategiska misstag, framför allt överdriven omfördelning av resurserna bidrog till misslyckandet.

Krigets förlängning gjorde det möjligt för Sovjetunionen och de allierade att återta initiativet. Vändpunkterna kom i slutet av 1942: slaget vid Midway-öarna, Stalingrad, El Alamein och Alger. Men dessa slag gjorde ändå inte slut på kriget. Tyskland och Japan hade fortfarande tillräckligt mycket resurser för att långsamt kunna reträttera mot sina hemmabaser. Under 1943 och första halvan av 1944 pågick denna långsamma reträtt – man kan faktiskt tala om ett dött lopp – hjälpt av de allierades dåliga strategi i Väst (framför allt i Italien), tyskarnas överlägsna militära kunnande och den tid det sovjetiska överkommandot behövde för att dra de riktiga lärdomarna för att kunna använda sig av framgångsrika, storskaliga offensiva operationer. Ett hårdnackat japanskt motstånd på Stilla havsöarna och det korta avståndet mellan dessa öar och de japanska hemmabaserna hindrade på samma sätt den amerikanska armens och flottans frammarsch.

Andra världskriget nådde sin höjdpunkt under mitten av 1944. Landstigningen i Normandie, slaget vid Pruth, den tyska krigsmaktens ”mellansektors” sammanbrott i Ryssland, slaget vid Leyte, gjorde det omöjligt för den tyska imperialismen att förhindra att det egna landet samtidigt invaderades från väst och öst. På samma gång lyckades den japanska imperialismens inte förhindra ett direkt amerikanskt angrepp mot hemmabaserna. Axelmakterna hade förlorat kriget. Vad som nu framför allt återstod var att rensa upp. Denna upprepning överskuggades allt mer av den växande konfrontationen mellan USA och Sovjetunionen och ett begynnande inbördeskrig.

Krig och klasskamp

När det gäller andra världskriget håller Clausewitz formulering ”krig är politikens fortsättning, fast med andra medel” fortfarande måttet. Det gör den inte längre när det gäller kärnvapenkrig. Revolutionära marxister behövde själva ibland tid för att dra denna uppenbara slutsats. Nu har till och med Gorbatsjov dragit denna slutsats.

Clausewitz formulering innebär att andra världskriget måste sättas in i ett större historiskt sammanhang, oavsett dess universella karaktär, oerhörda inflytande och konsekvenser. Det är en del av en världskris – den sönderfallande kapitalismens och den borgerliga ordningens kris – som inleddes med första världskriget, eller den ryska revolutionen 1905.

Den förfallande kapitalismen har blivit ett system som utmärks av växande kriser: ett system av krig, revolutioner och kontrarevolutioner. Inget av det som hänt sedan 1914 eller 1945 kan ifrågasätta denna slutsats.

Givetvis är det inte ständigt kris. Krig följs av ovissa vapenstillestånd. Ekonomisk depression följs av perioder av ekonomisk expansion. Revolutioner, även misslyckade, följs av en tillfällig stabilisering av systemet, ibland ”demokratiska” kontrarevolutioner, ibland blodiga repressiva kontrarevolutioner. Den ”demokratiska” kontrarevolutionen följs ofta av en blodig kontrarevolution när den samhällsekonomiska krisen förvärras. Systemen bryter inte samman automatiskt. De måste störtas. Det är därför som revolutioner under 1900-talet är nyckeln till mänsklighetens öde. Det är faktiskt så att alltsedan 1905 (1914) tycks valet stå mellan revolution och krig. Och huvudfåran leder först mot ökande barbari, sedan till faran för en ren fysisk förintelse av mänskligheten.

Vägen fram till andra världskriget är de besegrade revolutionernas väg. Om den tyska revolutionen 1918-19 (eller den revolutionära krisen 1923) hade lett till arbetarklassens seger, skulle andra världskriget varit omöjligt. Om den kinesiska revolutionen 1925-27 segrat, hade andra världskriget inte inletts av Japans invasion av Kina 1937, vilket faktiskt skedde. En seger för den spanska revolutionen 1936 (och dess troliga återverkningar i Frankrike och kanske Italien) kunde ha stoppat uppmarschen fram till andra världskriget. I denna bemärkelse bär socialdemokratin och stalinismen huvudansvaret för att dessa revolutioner besegrades – på samma sätt som de bär huvudansvaret för att Hitler erövrade makten 1933 – och delar en fruktansvärd historisk skuldbörda.

I år är det inte bara femtio år sedan andra världskriget började. Det är också tvåhundra år sedan franska revolutionen. Många av den stora revolutionens uttalade fiender och hårda kritiker har höjt sina röster mot tvåhundraårsjubiléet och försökt beräkna de påstådda, överdrivna mänskliga kostnaderna i termer av människor som dödats under den stora Terrorn och det kontrarevolutionära förtrycket under Vendée. Jag tänker inte lägga mig i dessa ensidiga och ofta uttalat ohederliga och förfalskade beräkningar. Men den världshistoriska balansräkningen under perioden 1914 (1918) till 1945 gör det möjligt att ge dessa Revolutionens motståndare ett mer bestämt svar. Varför beräknar ni inte priset på misslyckade, förhindrade eller nedslagna revolutioner samtidigt med priset för revolutionerna? Skulle en lyckad tysk, kinesisk eller spansk revolution ha kostat motsvarande de 80 miljoner som dog under andra världskriget? (Om man räknar in dem som den överlevande imperialismen direkt eller indirekt ledde in i döden, kommer man fram till mer än 100 miljoner människor.)

Utan den långa raden nederlag för revolutionen och arbetarklassen skulle det aldrig blivit något andra världskrig. Men dessa nederlag var inte totala, slutgiltiga och universella. Andra världskrigets verkliga natur som ”fem krig i ett” och dess slutliga utgång och efterverkningar kan inte förstås om man inte accepterar att den världsomspännande kraftmätningen mellan Kapital och Arbete (i allians med de förtryckta folken i kolonierna) pågick mellan 1939 och 1945, liksom den har pågått sedan dess.

Den internationella arbetarklassen och den nationella befrielseörelsen i den ”tredje världen” försvann inte från världspolitiken genom de allvarliga nederlagen under 1920- och 30-talet. Visst försvagades de. Visst krossades de i en del länder, i synnerhet i Tyskland och Japan. Men de krossades inte över allt. På så vis fick andra världskriget allt mer karaktären av en kombination av krig och klasskamp. När kriget nådde sitt klimax, började det ta sig karaktären av en kombination av krig, klasskamp och inbördeskrig, det vill säga revolution och kontrarevolution. De krigförande makternas främsta ledare var inte bara medvetna om denna kombination och handlade därefter. De överdrev den än mer än de mest överoptimistiska revolutionärerna.

Uppsvinget för klasskampen och senare inbördeskrigen och de begynnande revolutionerna var speciellt tydligt i Jugoslavien, Grekland, Kina, Indokina och senare Indonesien. Till en början började de växa i Indien med självständighetsrörelsen 1942, i Italien med Mussolinis fall, i flera östeuropeiska länder och i Frankrike, Filippinerna, Burma, Algeriet och andra länder.

I alla dessa länder visade massrörelserna att de inte alls var helt krossade. De återupplivades och blev ibland starkare än de varit före nederlagen under 1920- och 30-talet, oavsett den ideologiska förvirringen och det sjunkande klassmedvetandet i allmänhet (vilket var verkligheten). Världen efter 1945 formades mycket kraftigt av denna utveckling. Den formades också av att Sovjetunionen överlevde som en icke-kapitalistisk stat.

Mussolinis fall 1943 och dess efterdyningar utgör förmodligen vändpunkten för den kontrarevolutionära vågen under 20-, 30- och tidiga 40-talet. En vändpunkt som utgjorde avstampet för ett nytt uppsving för världsrevolutionen. Uppsvinget för den massomfattande bonde- revolten till stöd för Mao Zedongs gerilla i norra Kina, segern vid Stalingrad och det indiska upproret 1942 utgör liknande vändpunkter om man ser till den betydelse de nämnda länderna har.

Till detta förändrade panorama för den världsomfattande klasskampen, måste man lägga arbetarklassens långsamt men stadigt ökade styrka i Storbritannien, som ledde till Churchills fall och Labors stora valseger 1945 (ytterligare en försuttet historisk möjlighet, visst, men icke desto mindre en betydelsefull historisk möjlighet). På samma sätt måste man tillfoga de växande och allt starkare fackföreningarna i USA, deras agerande under den stora strejkvågen efter kriget och dess mest betydelsefulla politiska följd – något som i dag nästan glömts bort: den massomfattande revolten bland de amerikanska soldaterna under sommaren och hösten 1945. En strid som gällde deras rätt att omedelbart få återvända hem till USA.

Detta var troligen den faktor som ensam förhindrade att andra världskriget förlängdes till ett krig mellan den amerikanska imperialismen och Sovjetunionen, vid ett tillfälle då USA fortfarande hade monopol på atombomben. Alltför ivriga generaler som Patton och politiker som Forrestal ville förlänga kriget och förberedde sig för detta. Det som gjorde detta omöjligt var inte Roosevelts eller Trumans ”försoning” med Stalin, eller deras ”illusioner” om Sovjetregimen. Det var de uniformsklädda amerikanska arbetarnas ovilja att ge sig in på ett sådant kriminellt äventyr. Det var de, och inte förhandlarna i Jaha och Potsdam, som därigenom till stora delar ritade den världskarta över Europa och norra Asien, som den kom att se ut efter andra världskrigets slut. Röda Armens slagkraft och det kinesiska folkets Befrielsearmé skapade ett ”etablerat faktum” som inte längre gick att rubba.

Utgången för den nya revolutionära klasskampens uppsving, kom att sammanknytas med andra världskrigets slutfas och efterverkningar, och berodde på många faktorer, både subjektiva och objektiva. Det växande inbördeskriget ledde till revolutionära segrar i Jugoslavien, Kina och Nordvietnam.

Det blev nederlag i Grekland, Filippinerna och senare i Indonesien. I Västeuropa besegrades det potentiella revolutionära klasskampsuppsvinget i Italien och Frankrike främst genom att kommunistpartierna stöttade upp den borgerliga staten och den kapitalistiska ekonomin. De stöddes till fullo av socialdemokratin, vilken emellertid inte hade tillräckligt stort inflytande bland de militanta arbetarna för att kunna göra allt det smutsiga jobbet själva, som de hade gjort efter första världskriget. I Östeuropa införde till slut den sovjetiska byråkratin, efter lite tvekan och med vissa undantag (Finland och Österrike), sitt eget politiska och ekonomiska system. Detta skedde främst genom militära och politiska påtryckningar och ledde till kapitalismens avskaffande.

Om man gör en global balansräkning innebar detta delvisa uppsving och delvisa nederlag för revolutionen att kapitalismen temporärt stabiliserades i de viktigaste industriländerna. Detta lade grunden till den långvariga ekonomiska boomen efter kriget. Varken den kinesiska revolutionens seger eller det fortsatta uppbygget av Sovjetunionens industriella och militära styrka kunde förhindra eller förändra andra världskrigets utgång.

Man måste emellertid ta med en annan grundläggande förändring i uppräkningsen. I Indien beslutade den brittiska imperialismen sig för att, som ett kombinerat resultat av den mäktiga massrörelsen och det begynnande hotet om en revolution, tillerkänna landet självständighet i utbyte mot en delning. Den indiska borgarklassen godtog kompromissen som ett mindre ont än en revolution. Återigen var priset för att undvika en revolution oerhört högt: inte bara de miljoner som dödades under landets delning, utan även ett aldrig upphörande våld och misär allt sedan dess. Men det brittiska Indiens fall utgjorde början till slutet för de koloniala imperierna, för det direkta imperialistiska styret i ”tredje världen”. Imperialismen deltog i många reträttstrider och blodiga kolonialkrig. Men när först den indiska politiska självständighetsrörelsen och sedan den kinesiska revolutionen segrade, kunde man skönja slutet för kolonialismen. Det tog emellertid ytterligare 30 år och flera miljoner döda för att avsluta processen.

Trots att andra världskriget var ett imperialistiskt krig, löste det inte några av imperialismens eller kapitalismens grundläggande motsättningar. Visserligen uppnådde den amerikanska imperialismen en total hegemoni över alla de kapitalistiska länderna i en utsträckning som den kapitalistiska världen aldrig tidigare upplevt. USA behärskade nästan världen 1945-47. Men den amerikanska imperialismen var tvungen att i allt högre grad dela denna dominans med det överlevande Sovjetunionen, som växte sig allt starkare. Mot denna styrka måste USA rädda industrierna i Västeuropa och Japan åt kapitalismen till nästan vilket pris som helst. Därför bidrog man till att på nytt väcka liv i den tyska och japanska kapitalismen/imperialismen. Därför slog man in på en kurs som kanske skulle leda till att man gick miste om sin industriella och ekonomiska hegemoni. Därför ökade rivaliteten på nytt, om än inom ramen för en inomimperialistisk allians som, med hänsyn taget till den förhärskande sovjetiska ”faran”, omöjliggör krig mellan imperialistiska länder.

Direkta inomimperialistiska krig, ja. Men inte att föra krig för någon annans räkning, och speciellt inte imperialistiska krig mot nationella befrielseströrelser, revolutioner eller bara ”besvärliga” stater i ”tredje världen”. Om andra världskriget misslyckades med något – och gjorde första världskriget också – så var det att garantera ens en tillfällig fred. Det har inte gått ett enda år utan krig sedan 1945 (faktiskt inte sedan 1935). Inte mindre än åttio krig har pågått sedan 1945. Aldrig tidigare har det varit så uppenbart att kapitalismen inte kan garantera fred. Det behövs en socialistisk värld för att få en fredlig värld.

Om den långa ekonomiska boomen efter kriget faktiskt har gett arbetarklassen i de stora metropolerna en avsevärd ökning av levnadsstandarden, har den med vissa undantag vidmakthållit den allmänt utbredda misären och masshungern i länderna i ”tredje världen”. Dessa villkor förvärrades avsevärt under den långvariga ekonomiska depression som följde på efterkrigsboomen.

Men andra världskriget var inte bara ett imperialistiskt krig. Sätillvida som det var ”fem krig i ett”, skapade det något värdefullt och varaktigt. Sovjetunionen överlevde och utvecklade sin progressiva potential. Detta ledde slutligen till att den byråkratiska diktaturen underminerades. Förutsättningarna för en anti-byråkratisk politisk revolution ökade, något vi först kunde se i Ungern 1956 och i Tjeckoslovakien 1968. Den segrande kinesiska revolutionen möjliggjorde inte bara dramatiska framsteg i landet. Vi åsåg inte bara de koloniala imperiernas fall.

Det var inte bara en ny räckta segerrika revolutioner som utbreddes sig från Kina till Vietnam till Kuba till Nicaragua.

Det viktigaste som hände var att det massomfattande motståndet och upproret mot och ifrågasättandet av den orättvisa ordningen i Väst såväl som i Öst och Syd – som 1940, ”då det var midnatt i seklet”, verkade närmast dött – återigen tilltog. Sedan dess har det aldrig upphört. Det växte så tidigt som 1941 i Jugoslaviens och Greklands berg, i arbetarförorterna i Leningrad, Moskva och Rostov, innan det nådde en heroisk höjdpunkt i Stalingrads fabriksruiner. Det växte på slätterna i norra Kina, i Indokinas och Filippinernas djungler. Det växte i de myllrande städerna i Indien, i sumpmarkerna i Beloryssland, västra Ryssland och Ukraina. Det växte i Milano och Turin, i Köpenhamn, Warszawa och Paris, innan det växte i Setif och de sydafrikanska kåkstäderna, i Avellaneda och i hela den indonesiska övärlden. Det fortsätter att växa, denna dag som i dag är. Och så kommer det att vara i morgon också.

Detta är andra världskrigets viktigaste historiska lärdom. Det mest fruktansvärda försöket att krossa denna revolt- och frigörelseanda genom rent fysiskt våld och förintelse som världen någonsin skådat misslyckades till slut. Målsättningen att upprätta en så kallad ”totalitär värld”, oavsett vad man vill säga med detta ord, misslyckades. Det kommer likaledes att misslyckas i framtiden.

Det som Hitler, Stalin, generallöjtnant Harris, generalerna Togo, McArthur och Patton, amiral Thierry d'Argenlieu och alla deras hantlangare inte lyckades med, kommer inte heller deras möjliga efterföljare lyckas uppnå. Framtiden tillhör den mänskliga frigörelserörelsen, den internationella arbetarklassen, socialismen. I en tid då socialismens framtid ifrågasätts av så många människor, blir det lättare att jämföra våra egna problem i dag om tänker tillbaka på 1940 och andra världskriget. Det stärker oss i vår tro på att vi en dag till slut kommer att segra.

15 September 1989

Översättning: Lars Kaage